

LAMENT PER LA MEVA BATA VELLA

Consell per als qui
tenen més gust que
fortuna

(1772)

DENIS DIDEROT

A detailed oil painting of Denis Diderot, showing him from the chest up. He is seated in an ornate, gilded chair, leaning forward slightly. He has light-colored, wavy hair and is looking directly at the viewer with a calm expression. He is wearing a dark blue or black coat over a white shirt with a high, ruffled collar. His right hand is raised, with fingers slightly curled, as if gesturing while speaking or writing. In the lower foreground, his left hand is visible, holding a quill pen over an open book or a sheet of paper. To the left of the book, there is a small, dark inkwell. The background is a soft, neutral tone, focusing attention on the subject.

Traducció d'Ester Gómez Cirera
per la lectura de Jordi Bosch a l'acció artística de la Fundació Romea
LAMENT I ALTRES CONSIDERACIONS PER LA MEVA VELLA BATA
Amb Joaquim Luna

Per què no la vaig guardar? Estava feta per a mi i jo estava fet per a ella. Se cenyia a cada plec del meu cos, sense incomodar-lo. M'afavoria, em veia pintoresc. L'altra, en canvi, rígida i emmidonada, fa que sembli un maniquí. No hi havia cap necessitat a la qual la seva complaença no es prestés, car la indigència és gairebé sempre oficiosa. Si un llibre estava cobert de pols, un dels seus faldons s'oferia a netejar-lo. Si la tinta espessa es negava a córrer per la meva ploma, ella presentava la seva màniga. Unes llargues ratlles negres evidenciaven els freqüents serveis que m'havia prestat. En aquestes ratlles negres s'hi reconeixia el literat, l'escriptor, l'home que treballa. Ara, semblo un ric gandul. No se sap qui soc.

Sota el seu aixopluc, no temia la matusseria d'un criat ni la meva; ni les guspies del foc, ni la caiguda de l'aigua. Era l'amo absolut de la meva bata vella. He esdevingut l'esclau de la nova.

El drac que vigilava el velló d'or no estava més preocupat que jo. El neguit m'assetja.

L'ancià apassionat que s'ha lliurat, peus i mans lligats, als capricis, a la mercè d'una jove esbojarrada, diu des del matí fins al vespre: «On és la meva criada, la meva antiga majordoma? Quin dimoni em va posseir el dia que la vaig acomiadar per aquesta!». Després plora, sospira.

Jo no ploro, no sospiro. Però a cada moment dic: «Maleït sigui aquell que inventà l'art d'apujar el preu de la tela comuna en tenyir-la d'escarlata! Maleïda sigui la preciosa bata que reverencio! On és el meu antic, el meu humil, el meu còmode esquinçall de calamac?»

Amics, conserveu els vostres vells amics. Amics, desconfieu de la riquesa. Que el meu exemple us instrueixi. La pobresa té les seves franquícies, l'opulència el seu suplici.

Oh, Diògenes, com riuries si veiessis el teu deixeble sota el fastuós mantell d'Aristip! Oh, Aristip, aquest mantell fastuós fou pagat amb tantes vileses! Com es pot comparar la teva vida regalada,

roïna, efeminada, amb la vida lliure i ferma del cínic espellifat? Vaig abandonar el barril on regnava per servir un tirà.

Això no és tot, amic meu. Escolteu els estralls del luxe, els resultats nefastos d'un luxe conseqüent.

La meva bata vella era una més entre els altres parracs que m'envoltaven. Una cadira de palla; una taula de fusta; un tapís de bèrgam; un tauler d'avet que aguantava uns quants llibres, algunes estampes ennegrides, sense marc, clavades pels angles al tapís; enmig d'aquestes estampes, tres o quatre escaioles penjades formaven amb la meva bata vella la indigència més harmoniosa.

Tot desentona. Ja no hi ha comunió, ja no hi ha unitat, ja no hi ha bellesa.

Una nova majordoma estèril que pren el relleu en una casa parroquial, la jove muller que entra a la casa d'un vidu, el ministre que substitueix un ministre caigut en desgràcia, el prelat molinista que s'apropia de la diòcesi d'un prelat jansenista, causen menys enrenou que el que la intrusa escarlata ha causat a casa meva.

Puc suportar sense desgrat la visió d'una pagesa. Aquest tros de tela tosca que li cobreix el cap; aquests cabells que li cauen sobre les galtes; aquests parracs plens de forats que la mig vesteixen; aquests enagos massa curts que només li arriben a mitja cama; aquests peus descalços i coberts de fang, no em poden ferir. És la imatge d'un estat que respecto. És el conjunt de les desgràcies d'una condició necessària i dissortada que compadeixo. Però el meu cor es remou i, malgrat el flaire perfumat que l'acompanya, allunyo les meves passes, desvio la mirada, d'aquesta cortesana que, amb el seu tocat de brodat anglès i els punys esfilagarsats, les mitges de seda brutes i les sabates gastades, em mostra la misèria d'avui unida a l'opulència d'ahir.

Així hauria quedat casa meva si la despòtica escarlata no ho hagués posat tot al seu to.

He vist la tela de bèrgam cedir la paret a la qual estava penjada des de feia tant de temps a un tapís de damasc.

Dues estampes no mancades de mèrit, *Els israelites recollint el manà al desert* de Poussin, i *Ester davant Assuer* del mateix pintor; una expulsada vergonyosament per un *Vell* de Rubens, la pobra Ester; la caiguda del manà dispersada per una *Tempesta* de Vernet.

La cadira de palla relegada a l'avantcambra per la butaca de tafilet.

Homer, Virgili, Horaci, Ciceró alleujar el dèbil avet, corbat sota el seu pes, i tancar-se dins un armari de marqueteria, asil més digne d'ells que no pas de mi.

Un gran mirall emparar-se del faldar de la meva xemeneia.

Aquelles dues boniques escaioles que tenia per amistat amb Falconet, i que ell mateix havia retocat, substituïdes per una *Venus ajupida*. L'argila moderna esberlada pel bronze antic.

La taula de fusta encara defensava la seva posició, a recer d'una pila d'impresos i papers amuntegats desordenadament i que semblaven haver de protegir-la llargament del greuge que l'amenaçava. Però finalment un dia va sucumbir i, malgrat la meva indolència, els impresos i els papers van acabar ordenats als estants d'un magnífic escriptori.

Instint funest de les conveniències! Tacte delicat i ruïnós! Gust sublim que canvies, que desplaces, que edifiques, que demoleixes, que buides els cofres dels pares, que deixes les filles sense dot, els fills sense educació, que fas tantes coses meravelloses i en destrosses tantes altres; tu que vas substituir la taula de fusta per l'escriptori fatal i magnífic, ets tu qui perds les nacions; ets tu qui, potser, un dia, s'endurà els meus efectes al pont Saint-Michel¹, on s'escoltarà la veu enrogallada d'un venedor ambulat cridar: «Vint llüisos, vint llüisos una *Venus ajupida*».

1 Lloc on es venien mobles embargats per deutes.

L'espai que quedava entre la balda d'aquest escriptori i la *Tempesta* de Vernet que penja just a sobre deixava un buit desagradable a la vista. Aquest buit es va omplir amb un rellotge de pèndul, i no un rellotge qualsevol! Un rellotge a l'estil Geoffrin, un rellotge on l'or contrasta amb el bronze.

Hi havia una cantonada lliure al costat de la finestra. Aquesta cantonada demanava un secreter, i el va obtenir.

Un altre buit desagradable entre la balda del secreter i el bell cap de Rubens es va omplir amb dos quadres de La Grenée.

Aquí hi ha una *Magdalena* del mateix artista; allà un esbós de Vien o de Machy, car també li vaig agafar gust als esbossos. I fou així com el cau edificant del filòsof es va transformar en el despatx escandalós del públicà. Maldic també la misèria nacional.

De la meva mediocritat inicial només n'ha quedat una catifa de vores. Aquesta catifa miserable no encaixa gens amb el meu luxe, ho percebo. Però he jurat i juro, car els peus de Denis, el filòsof, no trepitjaran mai una obra mestra de la Savonnerie², que guardaré aquesta catifa com el pagès traslladat des de la seva cabanya al palau del seu senyor guarda els seus esclops.

Pel matí, quan entro al meu despatx tapat amb la majestuosa escarlata i baixo la vista, veig la meva vella catifa de vores. Em recorda el meu estat primigeni i l'orgull s'atura a l'entrada del meu cor. No, amic meu, no, no m'he corromput pas. La meva porta està sempre oberta per a qui em necessiti; el rebo amb la mateixa amabilitat; l'escolto; l'aconsello; l'ajudo; el compadeixo. La meva ànima no s'ha endurit pas. El meu cap no s'ha enaltit pas. La meva esquena és rodona i bona, com abans. El mateix to de franquesa. La mateixa sensibilitat. El meu luxe és recent i el verí encara no ha fet efecte. Però qui sap què pot passar amb el temps? Què es pot esperar d'aquell que ha oblidat la seva dona i la seva filla, que s'ha endeutat, que ha deixat de ser espòs i pare, i que, en lloc de dipositar al fons d'una caixa fidel una suma útil...

Ah, sant profeta! Aixequeu les mans al cel, pregueu per un amic en perill, digueu-li a Déu: «Si en els teus preceptes eterns veus que la riquesa corromp el cor de Denis, no perdonis les obres d'art que idolatra; destrueix-les i fes-lo tornar a la pobresa original»; i jo, per la meva banda, diré al cel: «Oh, Déu, em resigno a la pregària del sant profeta i a la teva voluntat! Renuncio a tot, t'ho pots endur tot; sí, tot, excepte el Vernet; ah, deixa'm el Vernet! No és l'artista, ets tu qui l'has fet. Respecta l'obra de l'amistat i la teva. Mira aquest far, mira aquesta torre adjacent que s'alça a la dreta; mira aquest vell arbre que els vents han esquinçat. Quina massa tan bonica! A sota d'aquesta massa fosca, mira aquestes roques cobertes de verd. Així les ha format la teva mà poderosa; així les ha entapissat la teva mà benefactora. Mira aquesta terrassa irregular, que s'estén des del peu de les roques fins al mar. És la imatge de la degradació que has permès que el temps exerceixi sobre les coses més perdurables del món. El teu sol l'hauria il·luminat d'una altra manera? Déu, si destrueixes aquesta obra d'art, es dirà que ets un Déu gelós. Tingues pietat dels desgraciats escampats en aquesta riba. No en tens prou d'haver-los mostrat el fons dels abismes? És que els has salvat per perdre'ls? Escolta la pregària de qui et dona les gràcies. Ajuda aquell altre que s'esforça per recuperar el poc que li queda de la seva fortuna. Tanca l'orella a les imprecacions d'aquest exaltat. Llàstima, s'esperava retorns tan favorables! S'havia recreat en el descans i el retir; era el seu darrer viatge. Cent vegades pel camí havia calculat amb els dits el fons de la seva fortuna; havia planificat com fer-ne ús; i ara totes les seves esperances s'han vist truncades; amb prou feines li queda per cobrir els seus membres nus. Commou-te amb la tendresa d'aquests dos esposos. Mira el terror que has inspirat en aquesta dona. Et dona gràcies pel mal que no li has fet. Mentre que el seu fill, massa jove per apreciar el perill al qual l'has exposat, a ell, al seu pare i a la seva mare, s'ocupa del seu fidel company de viatge i li torna a posar el collaret al seu gos. Tingues pietat de l'innocent. Mira aquesta mare recentment salvada de les aigües amb el seu marit. No tremola per ella, és pel seu fill. Mira com l'estreny contra el seu pit. Mira com el besa. Oh, Déu, reconeix les aigües que has creat! Reconeix-les quan el teu alè les agita i quan la teva mà les calma. Reconeix els núvols negres que havies aplegat i que has volgut dissipar. Ja se separen, s'allunyen; ja reneix la resplendor de l'astre rei sobre les superfícies de les aigües. Presagio calma en aquest horitzó rogenc. Que lluny és, aquest horitzó! No limita pas amb el mar. El cel baixa per sota i sembla girar al voltant del globus. Acaba d'il·luminar aquest cel. Acaba de tornar al mar la seva tranquil·litat. Permet que

aquests mariners avarin el seu vaixell embarrancat. Ajuda'ls amb la seva feina. Dona'ls forces i deixa'm el meu quadre. Deixa-me'l com la vara amb què castigues l'home vanitos. Ja no és a mi a qui visiten, a qui venen a escoltar: venen a casa meva a admirar en Vernet. El pintor ha humiliat el filòsof».

Oh, amic meu, que bonic que és el Vernet que posseeix! El tema és el final d'una tempesta sense catàstrofe infortunada. Les onades encara s'agiten; el cel està cobert de núvols; els mariners s'ocupen del seu vaixell embarrancat; els llogarencs venen de les muntanyes veïnes.

Quin talent té aquest artista! Només li ha calgut un petit nombre de personatges per plasmar totes les circumstàncies del moment que ha triat. Com és d'autèntica tota aquesta escena! Com està pintat tot amb lleugeresa, facilitat i vigor! Vull conservar aquest testimoni de la seva amistat. Vull que el meu gendre el llegui als seus fills, aquests als seus fills, i aquests als fills que en naixeran.

Si veiéssiu l'esplèndid conjunt d'aquest fragment, l'harmonia que desprèn tot ell; com s'hi encadenen els efectes; com tot guanya valor sense esforç i sense afectació; com són d'etèries aquestes muntanyes de la dreta; com són de boniques aquestes roques i els edificis que hi ha a sobre; com és de pintoresc aquest arbre; com està il·luminada aquesta terrassa; com s'hi degrada la llum; com estan disposades aquestes figures, veritables, actives, naturals, vives; com ens emocionen; la força amb què estan pintades; la puresa amb què estan dibuixades; com es destaquen del fons; l'enorme extensió d'aquest espai; la veritat d'aquestes aigües; aquests núvols, aquest cel, aquest horitzó! Aquí el fons està privat de llum i el davant il·luminat, al contrari de la tècnica habitual. Veniu a veure el meu Vernet però no me'l prengueu.

Amb el temps els deutes se saldaran, el remordiment s'apaivagarà i tindrè un gaudi pur. No tingueu por que el furor d'acumular coses boniques em domini. Els amics que tenia els conservo, i el seu nombre no ha pas augmentat. Tinc la Laïs³, però la Laïs no em té a mi. Felic entre els seus braços, estic preparat per cedir-la a qui jo estimi i a qui pugui fer més felic. I, per revelar-vos el meu secret a cau d'orella, aquesta Laïs, que es ven tan cara als altres, no m'ha costat res.

3 Laïs és el nom d'un quadre de Vernet i alhora és emprat per Diderot com un nom genèric de cortesana antiga.

LAMENT I ALTRES CONSIDERACIONS PER LA MEVA VELLA BATA

Amb **JOAQUIM LUNA** i **JORDI BOSCH**

UNA INVITACIÓ A QÜESTIONAR EL MITE DEL PROGRÉS I LA MODERNITAT.
A PARTIR DEL CAS DEL FILÒSOF DENIS DIDEROT I LA SEVA FAMOSA "BATA NOVA", ENS PREGUNTEM: QUÈ PASSA QUAN ELS CANVIS QUE ENS HAN DE MILLORAR LA VIDA ACABEN CANVIANT-NOS A NOSALTRES?
UNA PROPOSTA IRÒNICA I LÚCIDA SOBRE LA REINVENCIÓ CONSTANT, LA PRESSIÓ PER SEMBLAR SEMPRE NOUS I L'ENYOR DE LES COSES SIMPLES I PRÒPIES.
PERQUÈ POTSER NO CAL SEGUIR EL PROGRÉS... NI DEMANAR-LI PERDÓ PER NO FER-HO.

Informació i reserves: info@fundaciromea.cat - www.fundaciromea.com

Patrons

Institucions

Protectors d'or

Protectors plata

Protectors

Col·laboradors

